

Ľubica Kobová

| Ako ne/dostať ženy do parlamentu

Zostavovanie kandidátnych listín

Americký politológ Richard Matland stručne formuluje, akým procesom musia prejsť kandidátky a kandidáti na poslanecké posty, ak chcú byť zvolení. Najskôr musia urobiť osobnú voľbu, že vo voľbách budú kandidovať, ďalej musia byť ako kandidátka alebo kandidát uznaní svojou politickou stranou a až nakoniec majú ich voľbu za politických reprezentantov v rukách voličky a voliči. (Matland, 1998, s. 66.) V tomto texte sa nebudeme primárne venovať aspektom individuálnej motivácie a peripetiám rozhodovania jednotlivých političiek a politikov (pozri Rakušanová, 2004; Filadelfiová a i., 2000; Vodrážka, 1996) ani volebnému správaniu voličiek a voličov.

Ak prijmeme predpoklad, že ženy sa aktívneho politického života, medziiným aj stranického politického života a rozhodovania v štáte, zúčastňovať chcú, budú nás zaujímať mechanizmy, ktoré im umožňujú sa doňho začleniť. Parlament ako legislatívny orgán štátu je významnou zložkou tvorby politiky štátu v rôznych oblastiach a je aj miestom, kde politické strany sledujú záujmy svojho elektorátu a záujmových skupín, s ktorými sú previazané. Je logické, že politická reprezentácia v parlamente tvorí „výkladnú skriňu“ stranických aktivít a miesto v nej je aj cieľom dlhodobého úsilia stranických aktérok a aktérov. Zostavovanie kandidátnych listín treba preto sledovať z dvoch aspektov:

- a) z hľadiska úsilia dosiahnuť všeobecný cieľ, 5-percentnú hranicu, ktorú strana na Slovensku (podľa platného Zákona č. 333/2004 o voľbách do NR SR) potrebuje na to, aby sa dostala do parlamentu a mohla sa zúčastňovať na parlamentnej politike;
- b) z hľadiska zastupovania konkrétnych stranických záujmov, pokiaľ sa strana do parlamentu dostane.

Kandidátne listiny sú výsledkom výberu kandidátok a kandidátov na parlamentné posty, ktorý vykonávajú stranické štruk-

túry. Do výberu sa dostávajú kandidáti a kandidátky, ktoré pre stranu znamenajú naplnenie jedného alebo druhého uvedeného cieľa – maximalizujú volebný zisk a/alebo reprezentujú stranícke záujmy. Spôsob ich výberu môže byť vysoko formalizovaný (byrokratický), alebo môže byť založený na neformálnom rozhodnutí straníckej hierarchie, príp. lídra strany, legitimizovanom ich autoritou. Zvyšovaniu počtu žien na kandidátnych listinách podľa Matlanda nahrávajú skôr formalizované postupy. Politicky, ktoré sa o parlamentný post chcú uchádzať, môžu stanovený postup výberu sledovať dlhodobo a napríklad pri nerešpektovaní pravidiel sa na základe jasne určených kritérií môžu aj dovolávať svojho miesta na kandidátnej listine strany.

Ďalším faktorom, ktorý môže prispieť k vyššiemu zastúpeniu žien, je uzavretá, nie otvorená kandidátka listina. Ak volebný systém umožňuje uplatniť preferencie, čiže v prípade Slovenska určitý počet kandidátok alebo kandidátov sa môže „prekrúžkovať“ na zvoliteľné miesta, strany sa vždy môžu zbaviť zodpovednosti za to, že ženy neboli zvolené. Aj v prípade, že strany na prvé miesta kandidátnych listín nasadili ženy, môžu sa odvolať na vôľu elektorátu. Formálne či rétoricky tak môžu tvrdiť, že podporujú rovnosť príležitostí v oblasti politickej participácie a rozhodovania, a to aj bez toho, aby tak robili komplexne. Otvorená kandidátka listina zase vyvíja tlak na kandidátky a kandidátov, aby svoje šance na zvolenie do parlamentu zvýšili predvolebnou kampaňou, ktorá ich dostatočne zviditeľní, a zároveň bude aj lojálna voči strane.

Zužujúci sa lievik, na ktorého začiatku sú ženy-politicky ašpirujúce na účasť v parlamentnej politike a na konci poslankyne NR SR alebo akéhokoľvek iného zákonodarného orgánu, obsahuje fázu selekcie, ktorá sa bežným občiankam a občanom s volebným právom zdá najdôležitejšia – samotné voľby. Výslednému počtu žien v parlamente však môže pomôcť aj samotná konštrukcia volebného systému, totiž spôsob, ako sa jednotlivé hlasy „zuzitkovávajú“. Vo väčšinovom volebnom systéme, kde „jeden víťaz berie všetko“, sú ženy pre stranu riskantnou voľbou. Preto pre politické strany predstavuje z hľadiska postavenia ženských kandidátok menšie riziko pomerný volebný systém. V tomto systéme z volebného obvodu postupuje ďalej viacero kandidátov (teda nielen víťaz z jednej politickej strany), je teda pravdepodobné, že v úsilí o rodovo vyvážené kandidátne listiny

dostanú dôveru strany aj „neoverené“ kandidátky ženského rodu. Ďalším dôležitým faktorom je veľkosť volebných obvodov. Do parlamentu sa dostane tým viac kandidátok a kandidátov, čím väčšie sú volebné obvody – v tomto prípade teda Slovensko ako jeden volebný obvod predstavuje pre ženy usilujúce o post veľkú výhodu. Ako píše teoretik Richard Matland, „zmena volebného systému je často oveľa realistickejšim cieľom než práca na zmene kultúrneho nazerania na ženy“ (1998, s. 75).

Stráni volebný systém na Slovensku

ženám?

Postoj rozhodujúcich zložiek spoločnosti voči verejnému účinkovaniu žien na Slovensku nie je explicitne strániaci či výrazne profeministický (taký, ktorý napomohol zvyšovanie zastúpenia žien napr. v severských krajinách). A to napriek tomu, že podľa prieskumov verejnej mienky z roku 2002 významná časť respondentiek a respondentov považovala verejné pôsobenie žien za problém hodný aktívneho riešenia (Pafková – Gyrafášová, 2002, najmä s. 22–24). Postoje politických elít vychádzajú skôr z predpokladov formálnej rovnosti, ktorú presadzovala aj socialistická predstava emancipácie a ktorá je, s ideologicky obmeneným zdôvodnením, súčasťou rétoriky rovnosti príležitostí. Takáto predstava o rovnosti príležitostí predpokladá existenciu rovnosti všetkých občanok a občanov liberálnych demokracií. Práca na vnútrostraníckej kultúre i spoločenskom povedomí, ktoré by výrazne stránili ženám v politike, je dlhodobá a svojimi projektmi ju realizujú ženské mimovládne organizácie aj ženské organizácie vo vnútri samotných politických strán (pozri *Tvorba vedomia...*, 2002).

Ženám–politickým na Slovensku by však mala nahrávať 5-percentná hranica, ktorú musia strany vo voľbách dosiahnuť. Pri nižšej hranici totiž existuje väčšia pravdepodobnosť, že sa do parlamentu dostanú malé strany, ktoré majú na čele zväčša mužských lídrov.

Stránili kandidátkam v parlamentných voľbách v roku 2006 ich strany a hnutia?

Do volieb Národnej rady SR 17. júna 2006 podalo kandidátne listiny 21 politických subjektov. Zastúpenie žien na nich bolo jednou z ústredných tém pri predstavovaní kandidátnych listín na tlačových konferenciách aj v mediálnych diskusiách. Hoci sa počet žien na kandidátnych listinách jednotlivých strán netematizoval osobitne, predsa len sa v roku 2006 vo viacerých médiách bežne uvádzal. To, že sa táto téma začlenila do novinárskej rutiny, možno považovať za pozitívny efekt práce niektorých politických subjektov, ktoré rétoricky posilňovali stratégiu začleňovania žien-politíciek na svoje kandidátne listiny. Z dlhodobého hľadiska je však aj dôsledkom účinku predchádzajúcich informačných kampaní mimovládnych organizácií v období parlamentných volieb v roku 2002 a volieb do Európskeho parlamentu v roku 2004.

Áké sú však úlohy a možnosti strán pri výbere kandidátok a kandidátov? Áké faktory ovplyvňujú rozmiestnenie žien a mužov na kandidátne listine v kontexte mechanizmov fungovania politickej strany?

Parlamentné voľby v SR v roku 2006 boli predčasné, pretože sa štvorročné volebné obdobie zákonodarného orgánu zvoleného vo voľbách v roku 2002 končilo v septembri 2006, keď sa mali konať nové parlamentné voľby. Aj politické strany a hnutia museli preto urýchliť prípravu na voľby, teda často nesledovali zavedené postupy, pokiaľ také v ich stranách existovali.

I tak možno jednotlivé strany skúmať z hľadiska rôznej miery centralizácie a inštitucionalizácie výberového procesu kandidátok a kandidátov. Stranícke mechanizmy výberu kandidátov z pohľadu inštitucionalizácie môžu byť formalizované alebo neformalizované (Norriss, 1993, s. 322). Formalizované procedúry znamenajú, že sú jasne a riadne zaznamenané v dokumentoch politickej strany a schválené a implementované tak, že aj námietky voči ich nedodržiavaniu možno vyriešiť pomocou týchto pravidiel. Nezanedbateľnou je poznámka, že tieto pravidlá „sú relatívne jasné pre pozorovateľov zvonku“ (tamže). Aj pre väčšinu pozorovateľiek a pozorovateľov, ktorí sa zaujímajú o výber a umiestnenie žien na kandidátnych listinách a nie sú súčasťou

straníckych štruktúr, je preto kľúčové práve sledovanie formalizovaných postupov. Neformalizované pravidlá môžu platiť aj vtedy, keď strana stanovené dokumenty pre výber má, no v skutočnosti sa nimi neriadi. Neformalizované pravidlá vytvárajú priestor pre významné postavy politických strán na presadzovanie svojich chránencov či chránenkýň, a pri ich uplatňovaní je zložité namietať voči výberu kandidátov a kandidátok. (Norriss, 1993, s. 322.)

Mieru centralizácie nie je jednoduché zachytiť: samotný proces výberu kandidátok a kandidátov je viacstupňový – často iné orgány strany schvaľujú ľudí, ktorých navrhli ďalšie zložky.

Politologička Pippa Norriss (1993) opisuje štyri druhy selekcie kandidátok a kandidátov, ktoré sú kombináciou centralizovaného a lokalizovaného (hľadisko centralizácie) a formalizovaného a neformalizovaného (hľadisko inštitucionalizácie) postupu.

Pri neformalizovanom a centralizovanom výbere do veľkej miery rozhodujú stranícke elity. Stáva sa to najmä v nekonsolidovaných stranách, kde medzi sebou súperia viaceré frakcie. Kandidátky a kandidáti tak vziđu z návrhov víťaznej frakcie. (Norriss, 1993, s. 323.)

Neformalizovaný a lokalizovaný výber je menej častý. Norriss uvádza príklad kanadských liberálov a konzervatívov, ktorých kandidátky a kandidátov vyberajú miestne voličské združenia. Vedenie strany ich môže vetovať, no táto možnosť sa v Kanade využívala len zriedkavo.

Formalizovaný a lokalizovaný výber sa spája s transparentnosťou volebného procesu v strane. Na zhromaždeniach, snemoch alebo v tzv. primárkach rozhodujú o kandidátoch radoví členovia a členky strán. Vedenie strany sa do tohto procesu zapája len čiastočne a nie výrazne. Zväčša sa obmedzí na dozeranie na výber na miestnej úrovni a na schvaľovanie kandidátok a kandidátov.

Vo formalizovanom a centralizovanom výbere rozhodujú vedúce osobnosti strany na základe splnomocnenia straníckej základne. Norriss konštatuje, že tlak na demokratizáciu vzťahov medzi miestnou úrovňou straníckej štruktúry a vedením strany prakticky devalvoval tento typ výberu kandidátov v prospech formalizovaného a lokalizovaného výberu.

Podľa týchto kritérií – na akej úrovni straníckej štruktúry a do akej miery formalizovane prebiehal výber kandidujúcich – budeme analyzovať aj vybrané politické strany, ktoré kandidovali vo voľbách do NR SR v roku 2006. Porovnáme výber kandidátok a kandidátov podľa zásad zachytených v straníckych dokumentoch a reálny výber pred predčasnými parlamentnými voľbami v roku 2006. Preskúmame aj to, či v strane existujú mechanizmy na presadzovanie vyššieho zastúpenia žien, aké prípadné faktory môžu prispieť k ich presadeniu a aký vplyv môže mať na výber ľudí na kandidátnu listinu ideologická orientácia strany.

Ignorované Združenie žien SDKÚ–DS

V Slovenskej demokratickej a kresťanskej únii – Demokratickej strane (ďalej SDKÚ–DS) prezídium strany odporučilo Ústrednej rade strany, aby sa nekonali vnútrostranícke voľby kandidátov (tzv. primárky). Miesta na kandidátnej listine SDKÚ–DS sa teda neobsadzovali na základe rozhodovania všetkých členiek a členov strany v dostatočnom časovom predstihu (podľa článku 32, časti 6 Stanov SDKÚ–DS), ale rozhodlo o nich 110 zo 116 členov Ústrednej rady. Zrušenie primárok tým do veľkej miery potlačilo decentralizáciu rozhodovania.

Komentáre v printových médiách poukazovali na pragmatizmus predsedu strany Mikuláša Dzurindu v zostavovaní kandidátnej listiny, ktorá sa v porovnaní s rokom 2002 výrazne – približne spolovice – obmenila (Daniš, in *Pravda* 6. marec 2006). Samotný výber sa neprípisoval ani tak prezídiu, ako skôr predsedovi strany, ktorý „vybral na kandidátku nových ľudí“ (/sp/, in *SME* 9. marec 2006). O výraznom odklone od formalizovaného a lokalizovaného zostavovania kandidátok, ktorý by zodpovedal decentralizačným trendom prebiehajúcim aj v slovenských stranách, vypovedá fakt, že Ústredná rada kandidátnu listinu nepoznala ešte v deň, keď o nej mala rozhodovať (tamže). Hoci je podľa straníckych dokumentov výber na kandidátnu listinu v SDKÚ–DS formalizovaný a lokalizovaný, jeho reálnu podobu pred voľbami v roku 2006 možno označiť za neformalizovanú a centralizovanú – rozhodovali o ňom stranícke elity.

Akú úlohu zohralo vo výbere kandidátok a kandidátov Združenie žien SDKÚ–DS (ďalej Združenie)? O zohľadnení výberu

kandidátok zo Združenia žien je vhodné uvažovať v kontexte ďalšej organizácie – Združenia mládeže SDKÚ–DS Nová generácia (ďalej aj NG), ktorej členovia a členky na rozdiel od Združenia žien nie sú automaticky členkami a členmi SDKÚ–DS. (Vstup do SDKÚ–DS je podmienený dosiahnutím 18. roku veku, členstvo v Novej generácii je podmienené vekom v rozmedzí 15–35 rokov.) Očakávanie zástupcov NG voči straníckemu vedeniu vo voľbách môže byť odôvodnene menšie, než očakávanie členiek Združenia žien SDKÚ–DS, ktoré zaregistrovanými členkami strany sú (pozri Štatút združenia žien SDKÚ–DS, hl. 2, čl. 1). Napriek týmto skutočnostiam tak Združenie žien, ako aj Nová generácia dostali rovnaké uistenie, že ich zástupkyňa (Jarmila Tkáčová, 23. miesto na kandidátke) a zástupca (Peter Markovič, 25. miesto na kandidátke) sa na kandidátnej listine dostanú na zvoliteľné miesto (Ústredná rada..., in *SME* 8. marca 2006).

Z dokumentov, ktoré boli pred voľbami zverejnené na webovej stránke Združenia žien SDKÚ–DS, vyplýva, že Združenie od roku 2002 prešlo signifikantnou zmenou svojho smerovania. Kým v roku 2002 požiadavky Združenia na program strany v strednodobom horizonte vychádzali z troch vägne definovaných základných východísk – rodiny, strednej vrstvy a tradičných hodnôt (pozri *Požiadavky...*, 2002), s blížiacimi sa voľbami Združenie formulovalo *Tézy Združenia žien SDKÚ a Konkrétne úlohy Združenia žien SDKÚ* (schválené predsedníctvom združenia 9. septembra 2005). Tieto dokumenty kládli dôraz na posilňovanie postavenia žien v straníckych štruktúrach a v politickom a verejnom živote vo všeobecnosti. Tajomníčka Združenia Petra Masácová vyzývala členky Združenia, aby boli aktívne pri výbere kandidátok do primárok a aby podporovali kandidujúce ženy (15. februára 2006). Po zrušení primárok Združenie navrhlo prezídiu strany 15 svojich kandidátok (6. marca 2006). Na kandidátke strany bolo spolu 34 žien, z nich 14 bolo zo Združenia žien SDKÚ–DS. Prvých 5 miest spomedzi žien však neobsadili ženy navrhnuté združením, ale (vtedy) ženy–nestraníčky – Iveta Radičová (3.), Lucia Žitňanská (12.); relatívne nové straníčky Magdaléna Vášáryová (14.; do SDKÚ–DS vstúpila 1. júla 2005) a Tatiana Rosová (16.; do strany vstúpila v roku 2005); a napokon komunálna politička, členka Združenia žien SDKÚ–DS, ktorá však na kandidátke Združenia nebola – Katarína Cibulková (19.). Na zvoliteľnom a napokon aj zvolenom mieste sa spomedzi žien zo

Združenia nachádzala len jeho predsedníčka Jarmila Tkáčová (23.), Petra Masáková bola zaradená až na 34. miesto.

Činnosť Združenia žien SDKÚ-DS v rokoch 2001–2005 dokumentuje informačný bulletin *Dialógy*. Už Vyhlásenie ZŽ SDKÚ-DS v úvodnom čísle z volebného roku 2002 konštatuje, že zvyšovanie zastúpenia žien a podpora žien v politike sú primárnymi cieľmi Združenia (*Dialógy* 1/2002). Činnosť Združenia aj publikovanie bulletinu by si zaslúžili väčšiu pozornosť. Na tomto mieste môžeme v krátkosti konštatovať aspoň to, že členky Združenia pravidelne tematizovali problematiku vyššieho zastúpenia žien v politike a organizovali semináre zamerané na posilnenie ich profesionálnych kompetencií. Združenie žien SDKÚ-DS teda bolo z hľadiska vnútorného fungovania štandardnou ženskou stranickou organizáciou.

To, že sa vo voľbách v roku 2006 kandidovanie členiek Združenia do kandidátnej listiny strany napokon nepremenilo na získanie miest v parlamente, možno pripísať na vrub absencie súbežného pôsobenia žien zo Združenia v ústredných orgánoch strany. Politologička Joni Lovenduski tvrdí, že stratégie ženských stranických organizácií, ako sú napr. kampane za politickú rovnosť, iniciovanie diskusií o postavení žien v strane, tréningy a podpora žien v ich politických aktivitách sú dôležité, „ale najefektívnejšie sú vtedy, keď ich sprevádza aktivita žien v ústredných rozhodovacích orgánoch strany“ (Lovenduski, 1993, s. 9). Podľa Lovenduski by teda ženské stranické organizácie mali uplatňovať *duálnu stratégiu*. Z tohto hľadiska je pochopiteľná úspešná kandidatúra Kataríny Cibulkovej (19. na kandidátnej listine strany), ktorá v strane pôsobila ako predsedníčka Súdu SDKÚ-DS, rozhodcovského orgánu strany.

„Rovnoprávne postavenie žien a mužov“ v ĽS-HZDS

Stanovy ĽS-HZDS nepomenúvajú postup výberu kandidátok a kandidátov do NR SR dostatočne jasne. Všetci členovia strany môžu navrhovať kandidujúcich na základe kritérií schválených predstavenstvom strany (hl. 5, čl. 17), no nie je zrejmé, kto kritériá výberu navrhuje. Navrhnutých kandidátov a kandidátky napokon schvaľuje nomenačný snem. Veľká benevolencia teda existuje v presadzovaní kritérií, podľa ktorých sa posudzuje vhodnosť jednotliv-

vých kandidujúcich. Úloha predstavenstva strany sa o. i. vymedzuje ako „spolupôsobenie“ pri výbere na kandidátky do NR SR (pozri *Stanovy ĽS–HZDS*). Stanovy strany aj formálne ponechávajú manévrovacie možnosti predovšetkým súčasnemu predsedovi strany Vladimírovi Mečiarovi. Ak by sme ustanovenia zo stanov strany aplikovali aj na politiku rovnosti príležitostí v nej, poskytovali by viac než dosť argumentov na to, aby ženy boli diskvalifikované ešte pred tým, ako sa zúčastnia volebnej súťaže. ĽS–HZDS sa však v stanovách schválených v roku 2003 venuje „rovnoprávnemu postaveniu žien a mužov“ (hl. 2, čl. 8). Chápe ho dvojakým, no v oboch prípadoch rovnako vágnym spôsobom. Strana a jej orgány majú zabezpečiť „v rámci svojej pôsobnosti reálne rovnoprávne postavenie mužov a žien“. Tento zámer možno považovať za rétorickú stratégiu, ktorá používa ustálený a neproblematizovaný výraz rovnoprávného postavenia mužov a žien, pričom nikde ďalej nevyvetľuje, aké aspekty tohto postavenia sú na straníckej úrovni relevantné. Ďalšia časť toho istého článku je konkrétnejšia – zostavovateľ kandidátnej listiny má dbať na „dostatočné zastúpenie žien“. Skúsenosti z iných krajín hovoria, že pokiaľ strany nestanovia napr. vnútrostranícke kvóty na kandidátne listiny alebo cieľový podiel žien v rozhodovacích pozíciách v strane, efekt takýchto deklaratórnych ustanovení je minimálny (pozri Dahlerup, 1998; Filadelfiová, 2002). Ich účinok môže byť opačný – môže devalvovať úsilie zástankýň a zástancov zvyšovania zastúpenia žien v politickom živote. Neefektívna rétorickosť je aj súčasťou posledného odseku článku venujúceho sa rovnoprávnemu postaveniu žien a mužov v strane, ktorý v tejto oblasti definuje spôsob straníckej kontroly: ústredný tajomník v ročnej periodicite „predkladá republikovému predstavenstvu strany správu o rovnoprávnom postavení mužov a žien v strane a spoločnosti a o postavení mladých ľudí“. K postaveniu žien sa tak bez akejkoľvek súvislosti pridáva aj problematika mládeže. Zaradenie „rovnoprávneho postavenia žien a mužov“ do stanov strany možno vysvetliť vysokou cirkuláciou tohto pojmu v čase parlamentných volieb v roku 2002 (teda rok pred schválením nových stanov ĽS–HZDS), keď rodovú problematiku pomerne zmierlivo vyprázdneným a devalvujúcim spôsobom tematizovalo tzv. neformálne ženské hnutie Urobme TO!

30-percentný podiel žien na kandidátnej listine ĽS–HZDS vcelku úspešne napĺňa deklaratívne vyhlásenia stanov, jednoznačne pozitívne hodnotenie z neho však nevyplýva. 45 žien na

kandidátnej listine, z toho 22 v jej prvej polovici a 10 v prvej štvrtine (t.j. 22,2 %) by z výlučne numerického pohľadu mohlo svedčiť o smerovaní k rovnosti príležitostí v strane. Nesmieme však zabúdať na kontext politickej kultúry, t.j. dlhodobo výsostne neformalizovaný a centralizovaný spôsob, akým predseda strany vyberá kandidátky a kandidátov na kandidátnu listinu (v prípade ĽS-HZDS, ale aj SDKÚ-DS, jeden komentátor nazval tento spôsob „straníckym klientelizmom“ /Daniš, in *Pravda* 6. marca 2006/). Bez jeho zohľadňovania strácame zo zreteľa smerovanie a silu politických koncepcií posilňovania postavenia žien v politických a verejných funkciách v dlhodobej perspektíve. Dôležitá je nielen prítomnosť týchto koncepcií vo vnútrostraníckej politike, ako je to v prípade ĽS-HZDS, ale aj to, ako „aktívne si ich privlastnia“ príslušné politické aktérky a aktéri.

Pre koho je „rovnosť príležitostí“ v strane Smer-SD?

Aj v strane Smer-SD je pozícia predsedu strany v popredí, v jeho pôsobnosti je napr. predkladanie personálnych návrhov, ktoré patria do pôsobnosti Predsedníctva strany, t.j. aj predkladanie návrhu kandidátnej listiny pre voľby do NR SR i pre voľby do Európskeho parlamentu. Spôsob zostavovania kandidátnej listiny tak možno označiť za formalizovaný a centralizovaný. Smer-SD sa s výnimkou postojov europoslankyne Moniky Beňovej v oblasti zvyšovania počtu žien v rozhodujúcich politických pozíciách výraznejšie neprofiloval. Dialo sa tak napriek členstvu strany Smer-SD v Socialistickej internacionále a Strane európskych socialistov, ktoré takúto politiku aktívne podporujú (strana bola členkou v období pred voľbami, po vytvorení koalície so SNS bolo strane Smer-SD členstvo v Strane európskych socialistov pozastavené). Prítomnosť Beňovej na kandidátnej listine robila zo strany politický subjekt, ktorý mal „ženskú tvár“. Tu sa však ukázalo, aká vratká je podpora individuálnych žien, pokiaľ je závislá od prevahy tej-ktorej frakcie v strane. V prvej jedenástke boli zastúpené tri ženy; zastúpenie žien však vyzeralo podstatne nepriaznivejšie po nezarašení Beňovej na kandidátnu listinu. Pre stranu, ktorá sa (hoci aj len rétoricky) hlási k socialistickému smerovaniu, je približne 17-percentný podiel žien na kandidátnej listine oči-

vidným nedodržiavaním princípu rovnosti príležitostí. Od princípu rovnosti príležitostí sa pritom odvíja argumentácia v prospech navrhovaného prerozdelenia medzi jednotlivými (najmä majetkovo nerovnými) zložkami (t.j. vrstvami) spoločnosti.

Návrat poslancov – mužov v KDĽ

Postup pri zostavovaní kandidátnej listiny pre parlamentné voľby nie je zo stanov KDĽ celkom jasný. Stanovy sa podrobne venujú navrhovaniu kandidátnej listiny pre voľby do miestnej, okresnej a krajskej samosprávy. Schválením kandidátnej listiny pre parlamentné voľby je poverená Rada KDĽ, nie je však jasné, kto ju zostavuje.

Pre parlamentné voľby v júni 2006 sa prvá žena na kandidátnej listine „ocitla“ až na 15. mieste. Vzhľadom na očakávaný slabý výsledok KDĽ to bolo jasné gesto stranického vedenia, vypovedajúce o tom, že zastúpenie žien nepovažuje za relevantný faktor výberu kandidujúcich. Kandidátnu listinu KDĽ médiá označovali za „straníčku“ – v porovnaní napr. s SDKÚ-DS sa spoliehala na svoje osvedčené stranické kádre, nie však na všetky. Hoci v predošlých voľbách boli pri počte 15 mandátov pre KDĽ do NR SR zvolené dve kandidátky hnutia, napokon do parlamente zasadli štyri: Mária Demeterová, Mária Majdová, Mária Sabolová a Anna Záborská. Poslankyne (okrem Anny Záborskej, ktorá je od roku 2004 poslankyňou Európskeho parlamente) mohli vzhľadom na svoje aktívne pôsobenie v parlamente očakávať, že sa znovu dostanú na kandidátnu listinu. Vedenie KDĽ sa zodpovednosti za zostavenie kandidátnej listiny zbavilo odkazom na ďalší „minoritný“ princíp, ktorý mal byť zohľadnený – na záujmy regionálnych štruktúr. Blahosklonný postoj lídra kandidátky aj hnutia Pavla Hrušovského, uisťujúceho prevzapaté poslankyne, že do parlamente sa dostanú, lebo hnutie ráta s dvojciferným výsledkom, svedčí skôr o tom, že stranícky svoje očakávania vedeniu strany buď vôbec neartikulovali, alebo len minimálne (Smer aj KDĽ..., in *SME* 6. marca 2006). Štúdie síce konštatujú, že poslanecká obmena v parlamente je pomalá (pomer „starých“ a „nových“ poslankyň a poslancov v novom slovenskom parlamente je v porovnaní s rokom 2002 pre „nováčikov“ ešte nepriaznivejší – pozri Szomolányi, 2007, s. 46) a „navracanie sa úradujúcich poslancov“ (pozri

Steininger, 2000, s. 102) je jedným z faktorov, ktorý bráni ženám vo výraznejšom vstupe do volených orgánov, toto konzervovanie poslancov na ich parlamentných miestach však neplatí bez ohľadu na ich rod. Príklad KDH ukazuje, že regionálne stranícke štruktúry môžu podporiť centralizovanú kandidátnu listinu konsolidovanú parlamentnou činnosťou, ale v mužskom zložení.

Hoci sa postoj spomenutých žien javil po zostavení kandidátnej listiny ako jednotný, nezastrešovala ho žiadna spoločná a etablovaná názorová platforma, ktorá by si bola získala väčšiu pozornosť aj pred voľbami samotnými. Kresťanskodemokratický zväz žien Slovenska je jedným z viacerých zväzov a združení asociovaných s KDH, tie sú však (s výnimkou seniorského zväzu) orientované profesne.

Umiestnenie žien na kandidátnych

listinách

Kandidátne listiny pre voľby do NR SR, ktoré sa konali 17. júna 2006, podalo 21 politických strán, zoskupení alebo hnutí. Z celkového počtu 2352 kandidátok a kandidátov bolo 535 žien. Ženy teda tvorili na kandidátkach 22,7 %. Ako ukazuje tabuľka, ich počet sa v parlamentných voľbách v SR do roku 2002 zvyšoval a momentálne stagnuje.

Zastúpenie žien na kandidátnych listinách pre voľby do NR SR 1994, 1998, 2002, 2006

Volebné obdobie	Počet politických subjektov	Počet kandidátov		Podiel žien (v %)		
		celkom	ženy	z celkového počtu	v 1. polovici	v 1. štvrtine
Voľby 1994	18	1929	?	15	?	?
Voľby 1998	17	1618	274	16,9	14,7	12,6
Voľby 2002	25	2619	604	23,1	20,9	17,9
Voľby 2006	21	2352	535	22,7	20,7	17,8

Zdroj: Tabuľka 3 in Filadelfiová – Bútorová – Gyarfášová (2002); *Zoznam zaregistrovaných kandidátov — Voľby do NR SR 17. júna 2006.*

Ani časté proklamácie a možný dojem, že na kandidátnych listinách sa v parlamentných voľbách v roku 2006 ocitlo viac žien ako vo voľbách predchádzajúcich, sa neukázali ako pravdivé: počet žien na kandidátnych listinách sa nepatrne znížil. Kým v parlamentných voľbách v roku 2002 ženy tvorili 23,1 %, v roku 2006 je to 22,7 %. Približne rovnaký počet žien sa umiestnil v prvej štvrtine (17,9 % – 2002, 17,8 % – 2006) a prvej polovici (20,9 % – 2002, 20,7 % – 2006) kandidátnych listín.

Podiel žien na kandidátnych listinách jednotlivých strán a ich umiestnenie ukazuje tabuľka *Ženy – kandidátky politických strán do NR SR (voľby 2006) a poslankyne v NR SR (k 1. 2. 2007)* na s. 98.

Strán, ktoré na svoje kandidátne listiny zaradili aspoň 30 % žien a viac, bolo päť (uvedené sú v zostupnom poradí): Strana občianskej solidarity (č. 2; 34,4 %), Aliancia nového občana (č. 8; 33,3 %), Nádej (č. 21; 32,3 %), Slobodné fórum (č. 11; 32 %), Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko (č. 14; 30 %).

Sedem strán nezaradilo na svoje kandidátne listiny ani päťnu žien (uvádzame vo vzostupnom poradí): Slovenská ľudová strana (č. 17; 1,75 %); Slovenská národná strana (č. 20; 14,7 %); Strana maďarskej koalície (č. 23; 15,3 %); Kresťansko–demokratické hnutie (č. 6; 16,7 %); Smer – Sociálna demokracia (č. 19; 16,7 %); Komunistická strana Slovenska (č. 16; 17,33 %); Agrárna strana vidieka (č. 15; 19,2 %).

V rozmedzí 20– až 30-percentného zastúpenia žien na kandidátnych listinách sa nachádzalo 9 strán (uvádzame vzostupne): Občianska konzervatívna strana (č. 12; 22 %); Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana (č. 18; 22,7 %); Misia 21 (č. 3; 23,1 %); Slovenská národná koalícia – Slovenská vzájomnosť (č. 7; 23,4 %); Hnutie za demokraciu (č. 9; 23,4 %); Ľavicový blok (č. 1; 24 %); Strana demokratickej ľavice (č. 4; 24,2 %); Prosperita Slovenska (č. 13; 24,5 %); Združenie robotníkov Slovenska (č. 5; 28,6 %).

Vykazujú strany v jednotlivých skupinách napr. podobnosti v ideologických východiskách, zhodovali sa v niečom ich východiská a mohli prijímať podobné stratégie, ako pritiahnuť voličky a voličov?

Najvýznamnejšou charakteristikou strán s najvyšším počtom kandidátok je to, že vo voľbách s výnimkou ĽS–HZDS neuspeli, a dokonca neprekročili ani hranicu 2 %. ĽS–HZDS sa držalo svo-

jich ustanovení o rovnosti žien a mužov v reprezentácii strany, a aj 30-percentný podiel žien na kandidátnej listine bol pomerne rovnomerne distribuovaný (10 v prvej štvrtine, 22 v prvej polovici). Kampaň ANO bola na téme zvýšenia počtu žien v politike postavená, v Slobodnom fóre na vyšší počet kandidátok pravdepodobne robila tlak aj účasť žien z mimovládneho sektora. Na SOS a Nádej sa vzťahuje konštatovanie Joni Lovenduski o tom, že malé strany „atypické kandidátky a kandidátov nominujú skôr – majú totiž obmedzené možnosti výberu“ (1993, s. 14). Vyšší počet žien na ich kandidátnych listinách však nemusí nevyhnutne vypovedať o tom, že tieto strany sa stotožňujú s ideou zvyšovania počtu žien v politike.

Ďalej treba skúmať, či strany podliehajú „nákaze“, t.j. či „preferujú politické opatrenia iniciované inými politickými stranami“ (Matland, 1998, s. 78). Matland tento jav spomína v súvislosti s veľkými stranami, ktoré očakávajú volebný zisk a pre ktoré v pomernom volebnom systéme nie je presadzovanie žien riskantným opatrením (vo voľbách nestoja proti sebe napr. dvaja kandidáti či kandidátky, ako je to vo väčšinovom volebnom systéme, z ktorých víťazí len jeden). Tým, že sa otázka zvyšovania počtu žien v politike môže stať v konkrétnych podmienkach znakom progresívneho smerovania straníckych politických opatrení, ako napr. v roku 1977 v Nórsku (pozri Matland, 1998, s. 79), môže sa stať atraktívnou aj pre malé a nové strany, ktorým chýba komplexne vypracované programové smerovanie. Tento jasne čitateľný znak politickej orientácie jednoduchšie získa rezonanciu v médiách aj v elektoráte.

Pohľad na strany s najnižším zastúpením žien na kandidátnych listinách núka k interpretácii, ktorá by z etnicky a nacionalisticky definovaných strán robila strany „nepriateľské“ ženám. Takéto extrapolácie však nie sú celkom na mieste: odstup SLS od „dvojčiek“ SNS a SMK je obrovský. Je logické, že ak SLS podporuje „tradičný“ model rodiny, nebude podporovať svoje prípadné sympozitanky v tom, aby sa politiky aktívne zúčastňovali. O pôsobení takejto „tradičie“ môžeme odôvodnene uvažovať v prípade KDĽ. Nie však už pri strane Smer-SD, ktorá musela riešiť boj frakcií a miesta na kandidátke rozdeľovala medzi mnohých uchádzačov očakávajúcich podiel na moci po úspešných voľbách. K výrečnému sporu došlo v KDĽ, ktoré podľa svojho predsedu kandidovalo ženy ako manželky kandidujúcich politikov

(pravdepodobne v podobe neviditeľných hýbajúcich krkov) a „zabudlo“ na kandidovanie žien, ktoré už v straníckej politike boli (Sobotné dialógy, Rádio Slovensko, 11. marca 2006). Nesúhlas podceňených žien s takýmto postupom vedenia je prejavom toho, že skúsenosť s parlamentnou činnosťou ženy (aj) z konzervatívnej strany celkom pochopiteľne posilňuje v ich nároku na zastúpenie. V prípade, že sa ženy v strane ignorujú, aj reakcia na toto ignorovanie môže upriamiť pozornosť na rodové podložie a môže napomôcť konsolidáciu skupiny političiek aktívnych v strane. Preferenčné hlasy získali političky z kandidátnej listiny KDH aj vďaka svojej predchádzajúcej činnosti: poslankyňa NR SR Mária Sabolová poskočila z 19. na 8. pozíciu a Monika Gibalová, riaditeľka služieb Spišskej katolíckej charity zo Svitú, z 33. miesta kandidátnej listiny na 10. miesto v zozname zvolených poslancov a poslankyň za KDH.

Tvorba kandidátnych listín je dôležitá a je veľmi dôležitá, aby ženy na nich boli zastúpené čoraz väčšou mierou. Do parlamentu bolo spomedzi 535 žien na kandidátnych listinách zvolených 24, teda 4,5 % spomedzi všetkých kandidujúcich žien, kým spomedzi 1817 kandidujúcich mužov sa do parlamentu dostalo 126, teda 7 %. Ženy tvorili 22,7 % spomedzi všetkých kandidujúcich, no na zvoliteľných miestach kandidátnych listín, príp. v ich prvej štvrtine sa ich zastúpenie rôznilo. Takéto percentuálne porovnania hovoria, že ani účasť na kandidátnej listine ženám negarantuje rovnaké šance na to, aby boli naozaj zvolené.

Vo feministických teóriách moci existuje viacero prístupov. Jeden z nich sa zameriava na získanie POTESTAS, a od mužov vyžaduje, aby sa vzdali moci v prospech žien. Judith Squires

ovanie kandidátnych listín

oné programy z rodového hľadiska

entácie političiek

rodovo stereotypné?

kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou

aspekty

citlivo?

parlamentných
volieb

SR (voľby 2006) a poslankyne v NR SR (k 1. 2. 2007)

ej republiky

ASPEKT

Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou Aspekty parlamentných volieb

Editorky a autorky: Ľubica Kobová, Zuzana Maďarová
Zodpovedné editorky radu *Aspekty*: Jana Cviková, Jana Juráňová
Jazyková redaktorka: Juliana Szolnokiová

Vydalo Záujmové združenie žien ASPEKT
Mýtna 38, 811 07 Bratislava
tel.: 02/5262 4621
aspekt@aspekt.sk
www.aspekt.sk
roku 2007 ako svoju 82. publikáciu a 7. publikáciu
radu *Aspekty*.

Kniha vyšla vďaka podpore Slovensko-českého
ženského fondu.

a

vďaka dlhodobej podpore nadácie

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

v rámci Regionálneho programu
pre ženy v strednej Európe.

Obálka a grafická úprava: Jana Sapáková

Copyright © ASPEKT, autorky 2007
Cover design © Jana Sapáková
Tlač VALEUR, s.r.o., Dunajská Streda

Prvé vydanie
ISBN 978-80-85549-67-6

kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou

aspekty

parlamentných
volieb

EDITORKY A AUTORKY:

ľubica kobová
zuzana maďarová

ASPEKT

Eubica Kobová : Osobné je politické <i>Na úvod</i>	7
Eubica Kobová : Ako ne/dostať ženy do parlamentu <i>Zostavovanie kandidátnych listín</i>	11
Eubica Kobová : Ako riadiť štát a ženy a mužov v ňom <i>Volebné programy z rodového hľadiska</i>	26
Politika bilbordov	50
Zuzana Maďarová : „Mákká ženskost“ <i>Analýza mediálnej prezentácie političiek</i>	52
Kedy je zobrazovanie političiek a politikov rodovo stereotypné?	75
<i>Vec verejná</i> medzi verejným a súkromným	80
Imidž robí politiku	87
Ako písať o politických a politikoch rodovo citlivo?	90
Eubica Kobová : Povolebné postskriptum <i>Na záver</i>	92
Ženy – kandidátky politických strán do NR SR (voľby 2006) a poslankyne v NR SR (k 1. 2. 2007)	98
Ženy – kandidátky politických strán do NR SR (voľby 2006) – umiestnenie	99
Zoznam poslankýň Národnej rady Slovenskej republiky	100
Bibliografia	103
O projekte, organizáciách a autorkách	111
Summary	113